

Сковронська І. Ю.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА КОМУНІКАЦІЯ: СТРУКТУРА І ЗАСОБИ

Тільки чітке знання та розуміння структури і засобів розмовної комунікації допоможуть юристові цілком оволодіти нею у професійній сфері. Одним з суб'єктів розмовної комунікації в юридичній практиці обов'язково є юрист, спеціаліст, обізнана особа в юриспруденції, яка володіє професійними (фундаментальними і спеціалізованими) правовими знаннями, і яка вмє застосовувати їх у практичній діяльності. Сучасний юрист – це інтегратор, спеціаліст, людина, яка володіє стародавнім мистецтвом знаходити спільну мову з людьми, це мирне вирішення конфліктів. Іншим суб'єктом розмовної юридичної комунікації може бути і юрист, і будь-яка інша фізична особа, яка вступає в спілкування в рамках юридичної практики. Наприклад, суб'єктами розмовної комунікації під час проведення допиту будуть слідчий та допитуваний, під час проведення консультації – адвокат та клієнт. Відповідно, розмовна комунікація в юридичній практиці можлива між такими категоріями осіб: а) посадова особа – посадова особа (суддя – адвокат), б) посадова особа – фізична особа (адвокат – клієнт).

Вважаємо, що не варто виокремлюємо юридичних осіб загалом як самостійний суб'єкт розмовної юридичної комунікації, оскільки їх представляють конкретні індивіди, які вступають в процес розмовного юридичного спілкування, адже відправником та отримувачем інформації завжди є одинична людина. І на практиці дуже часто результат розмовного спілкування залежить від комунікативних вмінь та навичок конкретної особи. Може бути результативним спілкуванням, якщо інтереси підприємства представляє досвідчений юрист. І навпаки, результат спілкування, наприклад, з проблем невиконання умов конкретного договору може призвести до конфлікту, якщо в якості суб'єкта комунікації виступає некомпетентна, незнайома з комунікативними нормами людина.

Ключові слова: спілкування, юридична комунікація, суб'єкт комунікації, об'єкт комунікації, розмовна ситуація.

Постановка проблеми. Уже в самому визначенні розмовної комунікації закладено уявлення про необхідність взаємодії двох сторін – тієї що говорить, та тієї, що слухає. Внутрішня організація юридичної комунікації є її структурою. Структура (від латинської *structura*, англ. *structure*, нім. *struktur*) – це характеристика складу та просторова картина складу об'єкта [1, с. 432]. Структура розмовної юридичної комунікації – це внутрішня форма, тобто спосіб організації складових її елементів. Структура є порівняно постійним і одночасно змінним в часі способом зв'язку елементів. У структуру розмовної юридичної комунікації входять: 1) суб'єкти; 2) об'єкт; 3) суб'єктивна сторона; 4) об'єктивна сторона.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем юридичної комунікації загалом та комунікативної культури юристів зокрема зверталися чимало науковців. Серед них Токарська А., Балинська О., Чорнобай О., Марченко О., Кононенко Т., Іванов В., Рабінович П., Пітерс Дж., Хабермас Ю. та багато інших. Однак аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників свідчить про відсутність

єдиного бачення та розуміння природи й сутності правової комунікації.

Постановка завдання. Метою представленої розвідки є розгляд розмовної комунікації як спільної розмовної діяльності в юридичній практиці в контексті її побудови, мотивів, комунікативних якостей учасників, добору експресивних засобів, культури тощо.

Виклад основного матеріалу. Розмовна комунікація – це важкий соціально-психологічний процес взаєморозуміння і взаємодії між людьми, у результаті якого відбувається різного типу вплив за допомогою мовленнєвих засобів, як от: вплив людини на людину (інтерперсональна комунікація), групи на групу (групова комунікація), людини (групи) на широко розосереджену аудиторію (масова комунікація) та інші. правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань в умовах становлення інформаційного суспільства. Правова культура суб'єктів правової комунікації є необхідною умовою формування

інформаційно-правового суспільства в Україні [2, с. 39].

У залежності від специфіки психологічного механізму розмовний вплив може бути трьох видів: інформування, переконання та навіювання. Звісно, що межі між ними відсутні. Всі три види розмовного впливу, особливо переконання та навіювання, широко поширені в юридичній практиці. Перечислити всі випадки розмовного впливу неможливо. Назвемо лише деякі. Наприклад: слідчий переконує підслідного в доцільності зізнання, повідомляючи йому дані слідства, називаючи факти та імена. Прокурор інформує суд і присутніх в залі судового засідання, зачитуючи обвинувальний вирок. Адвокат переконує суд, звертаючись не тільки до розуму, але й до почуттів, що обвинувачений заслуговує пом'якшення покарання. У цілому необхідно погодитися, що суть юридичної діяльності зводиться до тлумачення сенсу юридичного тексту та інколи нав'язуванню через власну структуру примусового його виконання.

Суб'єкти – це учасники розмовної юридичної комунікації, а саме окремі індивіди, які вступають у спілкування між собою, які у відповідності з нормами права є носіями суб'єктивних юридичних прав та обов'язків [1, с. 442]. До індивідів відносяться громадяни держави, іноземці, особи без громадянства, особи з подвійним громадянством, які знаходяться на території даної держави.

Суб'єкти будь-якої розмовної комунікації в різноманітній літературі визначаються по-різному, це – той, що говорить та той, що слухає, відправник та отримувач, адресант та адресат, комунікант та комунікатор. Спираючись на аналіз історико-філософських систем, Матвієнко О доводить, що успішна комунікація залежить від філософсько-соціальних та політично-соціальних аспектів. Питання успішної комунікації між суб'єктами як на суспільному рівні, так і в політичних колах є важливим, оскільки забезпечує зміни та перетворення в самій державі, а також формує орієнтири, за якими має рухатися політична еліта України [3, с. 213]. Суб'єкти розмовної юридичної комунікації – це мовні особистості, які несуть в собі типізовані, узагальнені риси свого професійного середовища та одночасно особистий досвід знань, вмінь, вподобань. Розмовна юридична комунікація носить індивідуально-вольовий характер, її суб'єкти реалізують свої права та обов'язки за допомогою вольових, свідомих дій.

Об'єкт – це те, з приводу чого виникають, складаються відносини. Об'єктом розмовної комунікації в юридичній практиці є змістовна основа

спілкування в професійній юридичній діяльності, тобто інформація, яка передається в міжіндивідуальних контактах від одного суб'єкта до іншого і/або певні фрагменти об'єктивної дійсності, з приводу яких формується і передається те чи інше повідомлення, і які підпадають під правове регулювання або ж пов'язані з правовою сферою [4, с. 9]. Це можуть бути факти, аргументи, знання, вказівки, свідчення про внутрішній або емоційний стан людини, повідомлення про обстановку в професійному або соціально-виробничому середовищі, про конкретні життєві обставини.

Інформація в розмовній юридичній комунікації – це розмовна передача вже відомих, усвідомлених і організованих фактів об'єктивної дійсності [5, с. 99]. Інформація в процесі розмовної юридичної комунікації оцінюється в кількісному та якісному відношенні. У кількісному відношенні визначається недостатність/надмірність інформації, а в якісному відношенні інформація інтерпретується з точки зору її достовірності/недостовірності (істинності/хибності). Особливо слід відзначити, що інформація в юридичній комунікації не спадає, а збільшується, збагачується, розширюється в процесі її циркуляції, коли той, хто говорить та той, хто слухає по чергово міняються ролями. Дуже важливою характеристикою інформації в юридичній практиці є її цінність, яка визначається новизною, важливістю та неочікуваністю. Об'єктом розмовної юридичної комунікації є така інформація, яка представляє інтерес хоча б однієї сторони і являється благом, яке знаходиться в його розпорядженні. Об'єктом розмовної комунікації, по суті справи, може виступати будь-який елемент матеріального світу і соціальної реальності, який розглядається в рамках юридичних відносин.

Суб'єктивна сторона включає механізм внутрішньої саморегуляції людей (суб'єктів розмовної юридичної комунікації), які беруть участь в юридичному спілкуванні, їх психологічну спрямованість на здійснення розмовних дій та полягає в мотиваційному процесі, який являє собою формування різноманітних мотивів сторін на основі їх актуальних потреб, інтересів та установок (психологічних та правових), а отже постановку цілей суб'єктів.

Для того, щоб стати учасником розмовної юридичної комунікації, людині потрібна певна мотивація. Свідомо-вольовий елемент розмовної юридичної комунікації розвивається за схемою: необхідність – інтерес – ціль – завдання – результат [5, с. 99]. Спонукальним фактором тут виступає отримання різного роду інформації, яка явля-

ється об'єктом розмовної юридичної комунікації.

У кожного суб'єкта розмовної юридичної комунікації наявні свої цілі та свої мотиви.

Мотиви являють собою спонукальні причини, якими керувався суб'єкт, цілі – кінцевий результат, до якого він прагнув. Вихідними мотивами можуть слугувати потреби та інтереси не тільки самого суб'єкта, але й інших осіб, соціальних груп та всього суспільства загалом. При цьому мотиви відображають не тільки спрямованість (порушуються чи ні норми права), але й характер, ступінь активності, самостійність та інтенсивність поведінки під час реалізації. Суб'єктивна сторона свідчить про рівень правової культури особистості, ступеня відповідальності особи, про його відношення до соціальних та правових цінностей.

Мотиви вступу суб'єктів в процес розмовної юридичної комунікації можуть бути різноманітними, але є і загальний для кожного з них – це наявність проблемної ситуації, яка проявляється в незнанні інформації. У такому разі виникає необхідність у консультації, розмові, де проблемна ситуація може бути вирішена. Різноманітні мотиви вступу в процес розмовного юридичного спілкування можуть бути розподілені на чотири основні класи:

- 1) експресія (пошук сприяння у спілкуванні з партнером);
- 2) евристика (бажання дізнатися нову інформацію шляхом постановки запитань);
- 3) координація (необхідність виділитися в суспільстві і за допомогою комунікації знайти однодумців);
- 4) регуляція (в спілкуванні передаються інструкції, завдання, розпорядження) [6].

Головна ціль суб'єктів, які вступають в процес розмовної комунікації в юридичній практиці – обмін інформацією різного роду, але, взаємодіючи один з одним, суб'єкти можуть мати інші цілі – це формування умінь та навичок, розвиток професійних якостей, обмін діяльністю, інноваційними прийомами, засобами, технологіями, емоціями тощо.

Наприклад, під час проведення консультування суб'єктивна сторона виражається в бажанні отримати необхідну інформацію, для того, щоб вирішити проблему, яка виникла.

Об'єктивна сторона розмовної юридичної комунікації являє собою зовнішню характеристику даного процесу і виражається в розмовних діях сторін, здійснюваних як в активній, так і в пасивній формі за допомогою вербальних і невербальних засобів, і пов'язаних з обміном

розмовною інформацією, отриманням нових відомостей, узгодженням позицій, які характеризуються наявністю причинного зв'язку між діями та їх наслідками. Програма вирішення комунікативного завдання включає зміст інформації (тобто, що саме) та конкретні засоби (тобто, як саме). Таким чином, доцільно сформулювати комунікативні уміння: 1) швидко і правильно орієнтуватися в умовах комунікації; 2) правильно планувати повідомлення, визначати зміст комунікативного акту; 3) знаходити адекватні засоби передачі змісту; 4) забезпечувати зворотний зв'язок тощо. Отже, інформація за змістом, структурою, форматом (символами) та джерелом має привернути увагу, утримати інтерес, викликати бажання та скристалізувати наміри, що сприятиме реалізації програми комунікативного завдання [7, с. 49].

Переважає більшість дій має словесне оформлення і здійснюється виключно в розмовній сфері. Неможливо, наприклад, сприймати слово судового оратора як просто красиву промову поза контекстом правових аспектів тієї чи іншої справи. Промова – це активна дія, яка здійснюється з певною практичною ціллю, а слухання є пасивним діянням в процесі розмовної юридичної комунікації. Ситнітков О. зазначає, що судова промова є лише частиною захисту в суді на рівні з такими складовими як: 1) визначення суб'єктивного складу спору; 2) визначення предмета позову; 3) перевірка підсудності. 4) встановлення обставин; 5) збір доказів; 6) побудова доводів та аргументів. Готуючи судову промову слід опрацювати тему, визначити ціль, скласти план тощо [8].

Розмовна юридична комунікація – це завжди спільна розмовна діяльність в юридичній практиці, яка передбачає передачу словесно вираженої інформації, узгодженість, розуміння і прийняття дій кожним її учасником. Специфіка комунікативної взаємодії полягає в певному характері дій її учасників, вона завжди є взаємною, будь-яка дія з однієї сторони викликає відповідну реакцію з іншої сторони. Реальна розмовна взаємодія суб'єктів в процесі досягнення кожним з них своєї цілі, задоволення своїх власних інтересів і є об'єктом розмовної юридичної комунікації.

Для більш повної характеристики об'єктивної сторони потрібно взяти до уваги й інші додаткові ознаки та умови: час, місце та інші обставини, під час яких здійснюється розмовна юридична комунікація.

Наприклад, проведення консультації з будь-якої проблеми, або допиту, у цілях отримання свідчень про вчинення правопорушення, вирішу-

вана проблема або покази свідка є об'єктом, а сама дія, акт передачі інформації, яка виражена в словесній формі – це об'єктивна сторона розмовної юридичної комунікації.

Засоби розмовної юридичної комунікації в юридичній практиці поділяються на вербальні (словесні) та невербальні. До невербальних засобів відносяться інтонація, гучність, пауза в мовленні, міміка, поза, погляд, жести, дистанція. Усе це засоби передачі інформації, які доповнюють основний засіб спілкування в професійній юридичній діяльності – мовлення.

Найбільш універсальним засобом юридичної комунікації є мовлення, оскільки під час передачі інформації з його допомогою менш за все втрачається сенс спілкування. Людське мовлення виникає у відповідь на необхідність вступити в спілкування з кимось або повідомити про щось. Більш точно мовлення можна визначити як використання мови з комунікативною метою. За допомогою мовлення не тільки «рухається» інформація, але й учасники комунікації в особливий спосіб впливають один на одного, орієнтують і переконують один одного, тобто прагнуть досягти певної зміни в поведінці. Раз у раз виникають парадокси розмовного спілкування; людина, яка використовує українську мову як мову рідну, час від часу відчуває повну нездатність до розмовної взаємодії з іншими членами свого ж мовного колективу. І справа не у «незнанні» мови – справа зазвичай у невмінні коректно нею користуватися, тобто в невмінні грамотно «розмістити себе» в тій або іншій розмовній ситуації. Сукупність ознак якісного мовлення, що допомагають здійснити спілкування в юридичній практиці та зробити його ефективним, називаються комунікативними. Комунікативними якостями мовлення юриста є:

1. Нормативність, або правильність мовлення, тобто вміння точно у відповідності з нормами літературної мови передавати думки.

2. Точність. Мовлення юриста повинне відповідати вимогам процесуальних норм. Відповідність тексту документа процесуальному закону проявляється в правильному найменуванні документа, вживанні формулювань і юридичних термінів у тому значенні, яке передбачене законом. Важко назвати ще якусь іншу сферу суспільного життя, де неточність слова, розрив між думкою і словом загрожували б тяжкими наслідками в галузі права для усього суспільства в цілому. Неточність слова – велике соціальне зло. Воно створює ґрунт для свавілля та беззаконня.

3. Логічність – комунікативний атрибут мовлення, який означає відображення структури думки і її розвитку в семантичних зв'язках елементів мовлення. Дотримання або порушення логіки викладу впливає на розуміння мовлення слухачами.

4. Доречність – необхідна умова якісного мовлення, яка полягає у такому підборі, такій організації засобів мови, які роблять мовлення таким, що відповідає темі повідомлення, його логічному та емоційному змісту, складу слухачів. Доречність мовлення – ознака, яка є важливою в соціальному аспекті: вона регулює розмовну поведінку. Уміння знайти потрібні слова, інтонацію в тій чи іншій ситуації – запорука побудови ефективних взаємовідношень співрозмовників, поява так званого зворотного зв'язку. Юрист повинен підбирати мовні засоби, які роблять мовлення таким, що відповідає цілям і умовам спілкування.

5. Чистота мовлення. Чистим називається таке мовлення, в якому немає елементів, що не притаманні літературній мові, а також недоречно використаних іноземних слів.

6. Зрозумілість і доступність. Зрозумілість досягається чіткою композицією документа, логічністю викладу, переконливістю аргументів і передбачає використання важких синтаксичних конструкцій для вираження важких думок, особливо в документах. Чіткості композиції сприяють юридичні кліше.

7. Багатство мови. Це максимально можливе насичення мовлення різноманітними, не повторюваними засобами мови на стільки, на скільки це необхідно для реалізації комунікативного наміру. Чим різноманітніше мовлення, тим більше в ньому міститься інформації.

8. Виразність. Виразність мовлення досягається за допомогою наступних структурних елементів: мовленнєвих фігур, образних засобів (порівняння, епітети, іронія і тощо) і естетично довершеного стилю. Важливою є культура професійного мовлення юриста. Це – якісний показник загальної культури особистості, її ділових якостей, від якого головним чином залежить встановлення довіри та переконання слухача. Хоча використання культури професійного мовлення вважається важливим аспектом у діяльності юриста, проте аналіз матеріалів засвідчує відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «культура професійного мовлення» [9, с. 5].

Професійне використання оратором цих експресивних засобів забезпечує ефективний вплив не тільки на розум, але й на почуття слухачів. Вплив

на почуття є природною приналежністю красномовства в кримінальному процесі. Але спільною умовою для всіх видів розмовної юридичної комунікації є вимова слів (вголос або про себе).

Розмовна юридична комунікація передбачає реалізацію наступних умов, в яких відбувається розмовне спілкування:

- предметно-цільовий зміст розмовної комунікації;
- обов'язковість контактів усіх учасників спілкування, незалежно від їх симпатії та емпатії;
- взаємозалежність усіх учасників комунікації і в досягненні кінцевого результату, і під час здійснення приватних намірів;
- дотримання формально-рольових принципів взаємодії з врахуванням посадових ролей, прав і функціональних обов'язків, дотримуючись під час цього субординацію та діловий етикет;
- формальні обмеження (дотримання правових, соціальних норм, дотримання регламентації).

Висновки. Розмовна комунікація в юридичній практиці повинна проводитися з врахуванням правових норм і етичних правил, направлятися на досягнення певної, можливої в правових рамках згоди. Юрист повинен гнучко і чітко реагувати на ситуацію; допомагати створенню взаємних відносин із клієнтом, не влаштовувати односторонню маніпуляцію. Удало знайдений тон, правильне акцентування, хороша дикція, відсутність штамів – все це приводить до психологічної комфортності учасників комунікативного процесу, сприяє зняттю зайвої емоційної напруги в розмовній юридичній комунікації. Словесна неохайність або нікчемність використуваних мовних засобів може переключити не тільки авторитет того, хто говорить, але й престиж позиції, яку він представляє. Професійна розмовна комунікація юриста повинна бути цілеспрямованою, структурно організованою, інформаційно ефективною.

Список літератури:

1. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Т.4. Київ, 2001. 942 с.
2. Макеєва О. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Юридичний вісник*. №3(44), 2017. С. 35–41. <https://jrn1.nau.edu.ua>
3. Матвієнко О. Суб'єкт, суб'єктність та ефективна комунікація. *Культурологічний альманах*, (№1), 2024. С. 213–218. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.26>
4. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Т.3. Київ, 2001. 928 с.
5. Косенко Ю.В. К 71 Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / Ю.В. Косенко. Суми: Сумський державний університет, 2011. 187 с.
6. Режим доступу: <https://studfile.net/preview>
7. Ефективні комунікації: навч. посібник / Л. А. Нохріна, О. М. Кравець; Харків: ХНАМГ, 2012. 263 с.
8. Ситников О. Мистецтво судової промови або з чого складається успіх виступу в суді? <https://www.hsa.org.ua/blog/mistectvo-sudovoyi-promovi>
9. Киричук Б., Якимчук М. Культура мовлення як засіб розвитку комунікативних компетентностей юриста / *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2021. № 1 (23). С. 1–7.

Skovronska I. Yu. LEGAL COMMUNICATION: STRUCTURE AND MEANS

Only a clear knowledge and understanding of the structure and means of spoken communication will help a lawyer to fully master it in the professional sphere. One of the subjects of spoken communication in legal practice is necessarily a lawyer, a specialist, a knowledgeable person in jurisprudence who has professional (fundamental and specialized) legal knowledge and who is able to apply it in practice. A modern lawyer is an integrator, a specialist, a person who knows the ancient art of finding common ground with people and peaceful conflict resolution. Another subject of spoken legal communication can be a lawyer or any other individual who enters into communication within the framework of legal practice. For example, the subjects of spoken communication during interrogation will be the investigator and the interrogated, and during consultation – the lawyer and the client. Accordingly, spoken communication in legal practice is possible between the following categories of persons: a) official – official (judge – lawyer), b) official – individual (lawyer – client). We do not distinguish legal entities in general as an independent subject of spoken legal communication, since they are represented by specific individuals who enter into the process of spoken legal communication, since the sender and receiver of information is always a single person. In practice, the outcome of conversational communication often depends on the communication skills of a particular person. Communication may be effective if the interests of an enterprise are represented by an experienced

lawyer, and vice versa, the result of communication, for example, on the issues of non-compliance with the terms of a particular contract may lead to a conflict if the subject of communication is an incompetent person who is unfamiliar with communication norms.

Key words: *communication, legal communication, subject of communication, object of communication, conversational situation.*